

pedagog på piedestal

CELES TIN

D'un
fant
l'exp
desir. ELLE
JUSQU'A LA

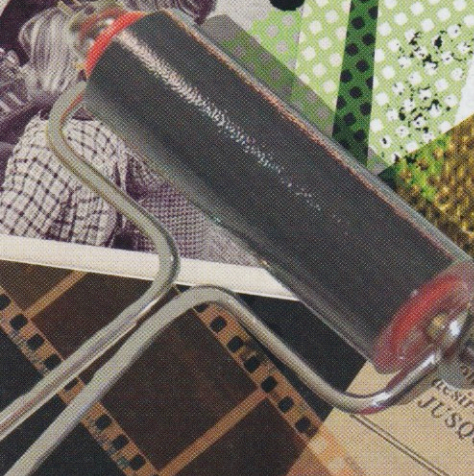
C. FREINET à I
PRIMAS. 124, c

FREI NET

ENCE

« L'école n'e
elle est la rout
à ses herissons

Le tâtonnement
expérimental

D'une manière général
l'expression de trad
desir. ELLE ES
JUSQU'A LA

Freinet, elevernas kamrat Genom lust arbetar sig eleverna fram till sitt eget lärande. Det var Célestin Freinets grundtanke, utvecklad i byskolor i Provence, och den slog igenom brett i Sverige på 1970-talet.

TEXT Katarina Björvall BILD Pia Koskela

DET ÄR FREDAG förmiddag i 1–3-klassen Örnarna. En pojke skriver J O S E F på ett papper, klipper ut bokstäverna, lägger dem en och en på bänken, tar en serie kort på dem med surfplattan – och vips har han skapat en så kallad stop-motion-film om sitt namn.

Intill Josef sitter en flicka och skriver med prydlig handstil en berättelse som en pojke i ettan diktar. Illustrationerna har han redan ritat i sin egenhändigt gjorda arbetsbok med regnbågsrandigt omslag och en pinne från skogen som stabiliserar ryggen. Vid andra arbetsbord skriver några elever på surfplattor och i köket intill klassrummet sitter tre barn upplugna på ett bord och rör i en bunke med chokladmuffins-smet. På fredagarna får man baka – men utan hjälp, påpekar läraren Barbara Knabl.

Detta är Freinetskolan Kastanjen i norra Botkyrka utanför Stockholm, men det skulle kunna vara någon annan av alla de skolor i Sverige där pedagogiken medvetet eller omedvetet är inspirerad av Célestin Freinet. En pedagogik där elever tar

eget ansvar för sitt arbete, där läraren är mer handledare än undervisare och där ny teknik får stort utrymme.

”Morgondagens skola kommer att vara centrerad kring barnet som samhällsmedborgare”, skriver Célestin Freinet i sin mest inflytelserika bok, *För folkets skola*, från 1948. Det är en förutsägelse som illustrerar flera av Freinets bärande fokuspunkter: på framtiden, på eleven som individ och på samhället som den viktigaste arenan för utveckling.

Célestin Freinet föddes 1896 i en by ovanför franska Rivieran. Som den duktiga skolpojke han var antogs han till lärarhögskolan i Nice. Direkt efter examen måste han rycka in i första världskriget där han förlorade sin ena lunga i skyttegravarna på västfronten.

Krigriserfarenheten fick betydelse på flera sätt. Freinet blev pacifist och engagerade sig i den socialistiska rörelse som växte fram under mellankrigstiden i Europa. Hans minskade lungkapacitet gjorde det omöjligt för honom att hålla långa föreläsningar, vilket bidrog till att han kom att utveckla en mindre auktoritär lärarroll.

Under sina första femton år i läraryrket arbetade Freinet

pedagog på piedestal

i olika byskolor i Provence. Hans elever var söner till fattiga hantverkare och småbönder. Freinet skickade ut dem på bygden där de fick intervjuva människor i arbete och anteckna sina upptäckter. Tillbaka i klassrummet fick de rita och diskutera. Metoden kallades *le tâtonnement expérimental*, ett begrepp som inom den svenska Freinetrörelsen brukar översättas med "det trevande försöket" – en förutsättningslös utforskning av en företeelse eller ett ämne: Hur kan båtar flyta? Varför betalar man skatt? Hur bakar man muffins?

För att sprida elevernas kunskaper startade Freinet ett litet tryckeri med själva tryckpressen placerad på katedern. Därifrån utgick nu elevernas ord och bilder i stället för lärarens föreläsningar.

De tryckta sidorna spreds till elevernas hem och även till andra skolor där lärare inspirerades att starta egna tryckerier. Manuskript, böcker och tidningar skickades mellan skolorna; idéer flög, förnyades och växte.

Den nya pedagogiska rörelsen etablerades under namnet *L'Ecole Moderne Française* (den nya franska skolan). Den fick formen av ett kooperativ som började trycka små skrifter, *bibliothèque de travail* (arbetsbiblioteket).

FREINET VAR INGEN teoretiker, men han läste tidigare pedagogers verk, som Rousseaus, Pestalozzis och den belgiske läspedagogen Ovide Decrolys, och han följde intresserat Maria Montessoris arbete.

I sin radikala vänkrets träffade Freinet en lärarkollega och konstnär, Élise Lagier Bruno. De gifte sig, fick en dotter och levde tillsammans livet ut.

Elises skapande, framför allt inom trägravyr, fick betydelse för Freinets pedagogik, liksom hennes kontaktnät inom en bred avantgardistisk konstvärld. Genom böcker och tidningar, men också radio, film och grammfon, tog paret del av nya idéer och kom i kontakt med konstnärer som Picasso, Matisse, Buñuel och Cocteau.

De trevande försök Freinets elever gjorde fick en allt mer samhällskritisk ansats: Vilka äger de fina bilarna utanför hotellen? Hur kan potatis, som bonden säljer så billigt, kosta så mycket i affären? Samtidigt vann fascismen mark. Kyrkan och borgerskapet blev alltmer kritiska mot den radikala skolläraren.

Familjen Freinet blev tvungen att lämna sin skola. I stället öppnade de ett privat internat för flickor och pojkar i byn Vence. De beskrev skolan som ett laboratorium där den nya pedagogiken skulle provas ut.

Freinetrörelsen hade nära band till Spanien och när inbördeskriget där bröt ut 1936 började skolan ta emot barn på flykt. Genom att rita, måla och skriva på sitt modersmål fick de bearbeta sina trauman. Deras texter trycktes,

deras självkänsla steg och med den lusten att lära.

Som pacifist och socialist var Freinet en misstänkt person. År 1940 placerade den nazitrogna Vichyregimen honom i koncentrationsläger och tvingade skolan att stänga.

Efter kriget återvänder han och Élise och byggde upp verksamheten med ny kraft. Rörelsen blev internationell och spreds över Europa på 1960-talet. Vid studentrevolten i Paris 1968 var Freinet död sedan ett par år, men hans idéer levde och kanaliserades in i protesterna mot utbildningssystemet.

I Sverige fick Freinetrörelsen på 1970-talet inflytande bortom den formellt anslutna kretsen av skolor och enskilda lärare. Nya ideal etablerades, där läraren blev mer av en kamrat som kunde skratta, dansa, göra misstag och svara "jag vet inte" på elevernas frågor.

I 1980 års läroplan för grundskolan var Freinetpedagogikens påverkanskraft synlig, till exempel i form av klassråd, prao, moraldiskussioner, fria aktiviteter, skoltidningar och hemuppgifter som "kan ha formen av undersökningar i när-samhälle och natur eller bestå av intervjuer med föräldrar och andra om olika arbetsförhållanden". Även betoningen av elevens kommunikationsförmåga och internationella utblick hade klang av Freinet, liksom det faktum att betyg nu skulle ges först i årskurs 8.

I senare läroplaner tonades en del av dessa drag ner och vissa traditionella strukturer återinfördes, men mycket bestod.

En idé som har haft betydelse är att verkligheten använts i undervisningen. Barnens tre skilda liv – i skolan, med familjen och med kamrater på fritiden – skulle enligt Freinet sammanfalla i en enhet. Vuxna bjöds in för att berätta om sina arbeten eller förmedla sina yrkeskunskaper. En Freinetskola skulle också ha tillgång till naturen, helst utanför dörren. Lokalerna skulle vara öppna och ljusa med låga fönster så barnen kunde se ut. Allt detta går att spåra på många skolor i dag.

En annan idé som består är samarbete i kombination med individuell identitet för alla elever. En skoldag hos Freinet innehöll flera samlingar, men mellan dem arbetade eleverna enskilt eller i grupp. Varje barn tog ansvar för sitt lärande men var också en oundgänglig del i gemenskapen.

De skapande uttrycksformerna har fått dragkraft genom Freinetpedagogiken. Eleverna uttrycker sitt lärande genom eget skrivande, genom bilder, rörelser och ljud, hela tiden med en uppmärksam mottagare. Freinet var först inom den franska skolan med att använda radio, grammfon och film; i dag har digital teknik en självklar roll på Freinetinspirerade skolor. Helst ska kommunikationen vara dubbelriktad och internationell, då blir den också ett fredsprojekt.

De materiella förutsättningarna är viktiga. Alla aktiviteter ska ha sina ändamålsenliga verkstäder. Eleverna ska ha tillgång till verktyg och material av hög kvalitet. Mycket skapas i klassrummet.

ETT ORD SOM var laddat för Freinet var lek. Han menade att den moderna psykologin var fel ute när den såg leken som avgörande för barns utveckling. Arbetet är viktigt, hävdade han: "Arbetet ska vara den bärande principen, drivkraften och filosofin bakom folkets skola."

Ett annat laddat ord i Freinets pedagogik är disciplin. Han vände sig emot den traditionella skolans hierarkier och hävdade i stället en ny struktur. "En komplicerad skola, där olika metoder skall praktiseras samtidigt och där man försöker undvika brutal auktoritet, har behov av mycket mera ordning och disciplin än en traditionell skola", skriver Freinet.

Grunderna för detta ordnade arbete är en generell veckoplan för klassen och en individuell plan för varje elev. Inom dessa ramar får alla arbeta i sin egen takt och den som blir klar fort kan belönas med mer fritid. Ordningsregler finns, men de utarbetas av eleverna och – viktigt – de ska kunna appliceras även utanför skolan.

Nyckeln till en del av 2000-talets svenska plugg-och-flum-debatt går att spåra till Freinet. Det finns de som hävdar att den typ av pedagogik som han lanserade är gynnsam bara för självgående barn från intellektuella hem.

Men den som förstår Freinet förstår också varför skoldebattörer till vänster länge har kämpat för en friare pedagogik: de vill upprätta så stort avstånd som möjligt till den konventionella utslagningspedagogiken. Och den som förstår Freinet förstår varför debattörer med sympatier till höger ofta har utmålat den friare pedagogiken som flum. Freinet var socialist och hans visioner om en ny skola omfattade också en dröm om ett nytt samhälle bortom kapitalismen, byggt på samarbete i stället för konkurrens.

Ett nav för Freinetpedagogik i Sverige har varit norra Botkyrka, dominerat av miljonprogramsområden. I Slagsta har Freinetskolan Kastanjen funnits sedan 1994. Hos Örnarna förenas elever med många olika modersmål kring sitt arbete i klassen.

Före lunch är det klassråd. Sara i trean är ordförande medan Barbara Knabl sätter sig i ringen med eleverna. De barn som vill får presentera sina tankar utifrån de fyra Freinet-inspirerade modellerna "jag blir glad när ...", "jag blir ledsen när ...", "jag meddelar att ..." och "jag föreslår att ...". Först flyger replikerna okommenterade, sedan uppstår högljudda samtal.

Klassen ska göra något roligt ihop, förslagen lyder disco, badutflykt eller picknick. Sara får dunka klubban i bordet gång på gång innan det blir omröstning.

"Picknick vann!"

"Men vänta, var ska vi ha den?"

Det blir en fråga för nästa klassråd.

*Katarina Björvall är frilansjournalist.
pedagogiska.magasinet@lararforbundet.se*

CÉLESTIN FREINET

Det idépaket och de metoder som utarbetades av den franske pedagogen Célestin Freinet (1896–1966) var en reaktion på den traditionella skolan och det statiska samhälle som den befäste. Freinet menade att skolan kan ge mer meningsfull kunskap om gränsen mot verkligheten utanför upplöses och om eleverna aktiveras och tar ett större ansvar för sitt lärande. Skapande verksamhet, gärna med hjälp av modern teknik, gavs stort utrymme. Pedagogiken slog igenom i Sverige på 1970-talet och påverkade grundskolans läroplan 1980. En del av dagens skoldebatt går att härleda till reformer som uppstod under inflytande av Freinet.

Tidigare porträtt finns att läsa på pedagogiskamagasinet.se, sök på »pedagog på piedestal«.

ATT LÄSA:

Victor Acker *Célestin Freinet*, Greenwood Press 2000

Célestin Freinet *För folkets skola*, C & L förlag 1978

Britt Isaksson *Lust att lära*, UR 1996

Inger Nordheden *Verkligheten som lärobok*, Liber 1995